DISSERTATIO INAUGURALIS PHYSICO-MORALIS MEDICA
DE

TEMPERAMENTO FUNDAMENTO MORUM ET MORBORUM IN GENTIBUS,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN.
FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI, ELECTORATUS ET PROVINCIARUM BRANDENB. HEREDE, & reliqua,
Ex Decreto Gratiosissimæ Facult. Medicæ
IN ILLUSTRI ACADEMIA FRIDERICIANA
PRÆSIDIO
DN. FRIDERICI HOFFMANNI,
Consiliarii & Archiatri Regii, Med. & Phil.
Nat. Prof. Publ. Ordin.
PRO GRADU DOCTORIS
Summisque in Arte Medica Honoribus & Immunitatibus
rite consequendis,
ad diem Jun. MDCCV. Horis ante & pomerid.
placidæ eruditorum disquisitioni subjicit

THOMAS KENNEDY,
Scoto-Britannus.

HALÆ, Typis CHRISTOPH. ANDREAE ZEITLERI, Acad. Typogr.

DISSERTATIO INAUGURALIS PHYSICO-MORALIS MEDICA,

DE

TEMPERAMENTO, FUNDAMENTO MORUM ET MORBORUM IN GENTIBUS.

PRÆFATIO.

I ulla ex omni ſcientiarum genere pulcerrima eſt, & utilitate tam philoſopho quam medico ſe commendat, ea certe dicenda eſt, quæ cognitionem ſui, omniumque gentium tractat. Maxima ſapientiæ pars aveneranda antiquitate conſtanter olim habita eſt cognitio ſui ipſius, nec ſine ratione. Quid enim eximius, quid pulcrius, quam oeconomiam ſui corporis noſſe, & ex hac futuras ægritudines, vel quid noceat, vel proſit ſanitati, exquiſite ſcire? Excellentius vero eſt, eſt illo nexu, qui

eſt inter ſanguinis motum & ſpiritualem animæ vim cognoſcere ſui ipſius, imo aliorum hominum propenſiones, mores, affectus, ingenii vires, nec non virtutes & vitia. Verum enim vero quam nobilis & utilis hæc doctrina eſt, tam neglecta adhuc & ignorantiæ tenebris immerſa reperitur. Muneris eſſet eorum, qui moralium ſcientiam agitant, hæc ſolide ſciteque ſcrutari, fundamento autem deſtituti, videlicet phyſico-medica doctrina de temperamentis nihil laude dignum hactenus præſtiterunt. Medici itaq; & philoſophici potisſimum negotii erit, virtutes vitiaque, aut potius virtutum vitiorumque ſemina ſingulis innata nationibus accurate ſubtiliterque ex ſanguinis circulo, cœli rigore & clementia ſolique natura & victus ratione penſitare. Suſcepi itaque id laboris ſecundum D. Præſidis ductum mentemque, & in præſenti diſſertatione breviter ſtrictimque, ſolidi tamen, ut arbitror, exponam: fundamentum morum, morborum, & diverſitatis animorum originaliter in ſanguinis circulo, ſive, ut veteres loqui amant, in temperamento contineri. Deum vero T. O. M. ad ſecundandum præſentem laborem ardentibus imploramus precibus.

Thesis I.

DIversissimos esse hominum mores, dissidentes eorum ad virtutes & vitia propensiones, distinctas quoque ingenii vires, res extra omnem dubitationem posita est. Quis enim ignorat morum animorumque difformitatem in singulis fere hominibus? quem latet, singulas nationes & gentes virtutibus, vitiis, moribus, ingenioque distinctas esse? neque recens observatio est, secundum ætates cujusvis hominis animum indolemque, nec non propensionem ad virtutes & vitia demutari. Aëris clementia & victus tenuis & laudabilis longe alios mores viresque ingenii ingenerat animo, quam crassa diæta cælumque rigidum. Stupenda & maximi momenti hæc res est, animi vim atque ἐνέργειαν sic variare, varieque disponi pro physicarum causarum differenti ratione, id quod inquirere jam noster labor erit.

Th. II.

Ut autem hæc omnia clarius intelligantur, placet ab ovo repetere quasi ea quæ ad negotium nostrum spectant. Agnoscimus nempe hominem esse creaturam mixtam i. e. constare substantia duplici distinctissima, quarum altera est omnis materiæ atque extensionis expers, rerum conscia, libere agens, judicans, impressionum capacissima; altera est corpus organicum, artificiosissime secundum leges mechanico-staticas constructum ad varios motus edendos, qui vitales audiunt, durationem corpori ad corruptionem alias propenso præstantes. In intima & arctissima hac unione principii spiritualis & organici corporis genuina hominis essentia versatur. Et quamvis distincta sit anima secundum operationes suas, quæ in cognitio-

ne, judicio agendique libertate consistunt a corporis essentia atque operationibus, quæ motu continentur, placuit tamen Divino conditori, ut corpus recipiat ab anima secundum ejus operationes multas impresfiones, & rursus ipsa anima à motu corporis fluidarum maxime ejus partium. Manifestum documentum habemus operationis animæ in artuum motu, dum à certa cogitatione, idea & arbitrio hominis manus vel pedes certa mensura & proportione determinata motus suos edunt. Testantur quoque animæ perversæ erroneæque cogitationes, vel animi passiones nec non impressiones phantasiæ, quanta turbatio motuum vitalium in corpore, imo, structuræ partium solidarum immutatio succedat. Ex adverso certum est, motus sanguinis & humorum, qui a causis mere necessariis, physicis, corporeis externis, aëre, æthere, alimentis dependent, varias & mirificas impresfiones in anima efficere, ejusque operationes varie disponere atq; determinare, quod ipsum jam in præsenti tractatione fusius explicare instituti nostri erit. Quomodo vero hæc operatio fiat spiritualis principii in corpus, & qua ratione idealis & immaterialis actus, sicuti est cogitatio, & judicium, motus partium solidarum & fluidarum certa mensura & gradu disponere, & rursus, quomodo hi ipsi animam in suis operationibus modificare atque determinare posfint, res ultra limites intellectus & captus humani posita est, interim tamen verissima.

Th. III.

Admittimus vero in anima duplicem viam, qua datur ingressus eam disponendi, perficiendi & cultiorem reddendi. Prima est per impresfiones immateriales quæ fiunt institutione, consuetudine, educatione, unde harum rerum maxima vis est rectam rationem moresque optimos

mos efformandi in homine. Altera via eſt per ipſum corpus noſtrum ejusque fluidas in motu exiſtentes partes, quæ quid valeant in immutandis hominum moribus & animis, ulterius excutiemus.

TH. IV.

Elegans locus, qui meretur trutinari circa hanc rem extat apud *Hippoc. l. 1. de Diæt. §. 21. Anima,* inquit, *eadem eſt in omnibus hominibus, corpus tamen unius cujusvis differt, anima ſemper ſibi ſimilis eſt, & in majore & minore non alteratur, neque per naturam neque per necesſitatem; corpus autem nunquam idem in ullo aliquo eſt, neque ſecundum naturam neque ex neceſſitate, propterea quod paſſim ſecernatur in omnia, partim miſceatur ad omnia.* Vult nempe ſapientisſimus ſenex, unam eandemque eſſe eſſentiam animæ in omnibus hominibus, & eam in ſe nulli corruptioni vel alterationi materiali eſſe obnoxiam, cui corpus ex variis elementis compoſitum patet. Quod itaque anima in uno homine ſapientior ſit, quam in altero, id ejus eſſentiæ, quæ eadem natura in omnibus eſt, non tribuendum, ſed vel inſtitutioni ſive rationi alterius, vel ipſi corpori, in quo habitat, eſt adſcribendum. Optime enim Hippocrates: *Magni refert, quali in corpore animi locati ſunt, multa enim in corpore exiſtunt, quæ acuunt mentem, multa quæ obtundunt.*

Th. V.

Diverſam naturam corporis diverſos mores progignere, antiquisſima medicorum & philoſophorum eſt ſententia. Mores ſequi temperamentum corporis *Galenus* peculiari libello tractavit. Quid vero intellexerint per temperamentum, quod etiam naturam & complexionem vocarunt, paulo accuratius explicandum eſt. Tenendum vero

vero ante omnia eſt, aliud eſſe temperamentum mixti, aliud vivi corporis, illud omnibus etiam inorganicis & inanimatis competit, hoc tantum de vivis prædicatur organica ſtructura & anima præditis. Etenim temperamentum mixti reſpicit tantum commixtionem elementorum ſive partium corpus conſtituentium. Elementa videlicet veteres quatuor ſtatuebant, quæ & nos admittimus, modo pro igne fluidum æthereum activisſimum ponatur, nec primariæ concretiones horum, ſal nempe & ſulphur, quæ Chemicorum principia audiunt, melioris explicationis ergo excludantur. Prout itaque corpora ex hiſce variè mixta ſunt, dicuntur temperata vel intemperata calidum vel frigidum effectum producentia. Aliter vero res ſe habet cum temperamento vivi corporis, ubi non tam ad materiam ſive elementorum commixtionem reſpiciendum eſt, ſed potius ad ipſum motum tam progreſſivum quam inteſtinum, partiumque ſolidarum impulſum, qui dicti motus vitam abſolvunt: nam ſine hiſce vita ſubſiſtere nequit, hisque deſtructis ceſſat. Quandocunque itaque veteres naturæ & temperamenti mentionem injiciunt, ipſisque certos aſſignant effectus, interpretandum hoc eſt de circulo ſanguinis & humorum per varios minutisſimosque corporis noſtri tubulos. Hic enim præcipuus & vitalis ille motus eſt, ex quo ceu fonte omnes qui fiunt in corpore effectus, explicari debent. In eo omnis natura & mechanismus corporis individui conſiſtit.

Th. VI.

Tradito ſic conceptu de temperamento hominis, intelligi jam facile poterit ille canon philoſophico-medicus maximi momenti: quale temperamentum i. e. qualis circulus ſanguinis & fluidorum in individuo, tales animi mores,

mores, inclinationes & ingenii vires. Sanguinem afficere animum & animam nostram jamdudum *Hippocrates* sapientissimus edixit, qui *lib. de flat.* §. 20. inquit: *Opinor omnia, quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre quam sanguinem, qui ergo cum in constanti habitu persistit, consistit & prudentia, sanguine vero permutato, concidit etiam prudentia, videmus id in temulentis per ebrietatem, ubi aucto repente sanguine percellitur animus & in animo prudentia, fiunt præsentium malorum obliviosi, & futurorum bonorum spe beantur*, & scribit porro: *possem plura congerere, in quibus sanguinis permutationes animi quoque prudentiam permutant.* Et in *lib. 1. de diæt.* totus fere in eo est, ut demonstret ex temperatura vel intemperatura corpori animi sapientiam & desipientiam procedere, dum §. 29. prodidit: *quando in corpore elementa temperamentum acceperunt, sapientissimi fiunt homines.* Et notabile est, quod prodidit *Democritus* in quadam ad *Hippocratem* epistola: *Augescit*, inquit, *intelligentia præsente sanguine, cujus providentiam habere, honestum est eos qui recte sentiunt. At ubi corporis habitus ægrotat nec mens ipsa alacritatem habet ad virtutis meditationem: morbus enim præsens animum vehementer obscurat, & intelligentiam in consensum trahit.* Quid etiam manifestius est, quam in febribus vel a nimia vini spirituosi copia rationem humanam turbari & prudentiam ad tempus perire, multasque aberrationes in intellectu fieri?

Th. VII.

Ut autem res clarius pateat, sciendum est, animam maxime instituere operationes suas secundum impressiones, quas accipit a circulo sanguinis, adeo ut convenientia quædam inter motus sanguinis & animæ observetur.

In cholerico, qui ſanguinem calidum & tenuem in venis fovet, dum is celeriter per cerebri membranas circulatur, diſponit ejus animum ad omnes celeres præcipites impetuoſasque actiones e. g. ad iram, audaciam, impatientiam, temeritatem, rixas vehementiam in amore & odio, præcipitantiam in dictis & factis, ſeditionem & quæ ſunt huj9 generis alia. Quandocunq; vero in ſic dictis melancholicis ſanguis craſſior & ſpiſſior per cerebri membranarum vaſa impeditius & difficilius tardiusque procedit, in animo exſurgunt ideæ, quæ cum tali ſpecie motus ſimilitudinem quandam fovent, unde ipſi trepidi timidi triſtes ſunt tardi in expediendis negotiis, & ſententia dicenda perpetuo difficultates faciunt, anxii, ſuſpicioſi diffidentes, & facile deſperant de rerum ſucceſſu, valde diſpoſiti ad terrorem, meticuloſitatem, utpote dicti hi affectus omnes convenientiam amant cum tardo & languido ſanguinis motu. Aliter ſe res habet in iis corporibus, ubi fluores bene temperati fluidique blande & ſine ulla moleſtia vel obſtaculo fibras vel vaſa pertranſeunt, cerebrique mæandros percurrunt, talis ſanguinis motus reddit homines ſecuros, nimia cura, angore vacuos, adeo ut etiam ad negligentiam, incuriam, inconſideratas actiones propendeant, præterea læti hilares ſunt, prompti alacres. Sanguis vero nimia ſeroſitate abundans & ſegniter circumvolutus pigros, ſomnolentos, otioſos, inertes, timidos etiam & torpidos homines gignit.

TH. VIII.

Vitiorum γένεσιν ex temperamento etiam derivare atque deducere expeditiſſimum eſt. Obſervamus ſuperbiam, arrogantiam, jactantiam, ambitionem quam maxime familiares eſſe cholericis, ubi cum fervore & celeritate

rate trajicitur ſanguis per caput, utpote dicti hi affectus ſimiliter fiunt cum quadam intenſione & aucta vi animi, quibus vero placide & tranquille & cum quodam delectationis ſenſu ſanguis transfluit fibras, ſenſoriaque corporis, hi mirifice amant omne quicquid ſenſibus gratum acceptumq; eſt, ideoque voluptates, delicias in victu & amictu ſectantur, venere delectantur, comœdias, ludos, muſicam, dulces & gratos cibos & vinum optimum æſtimant. Ubicunque vero fluidorum per fibras & vaſa curſus difficilis, tardus & cum quadam moleſtia fit, ibi tenax retinendi libido, quæ avaritiæ nomine venit, turpiter regnare ſolet. Perſpicua jam ex dictis erit ratio, cur avaritia ſenectutis, voluptas juventutis, ambitio virilis ætatis perquam familiare vitium ſit. Neminem enim medicorum latet, in ſenibus viſcidum & craſſum eſſe ſanguinem, tardumque ejus progreſſum, in juvenibus contra fluxilem & facilem ejus circuitum in viris impetuoſum & celerem eſſe.

Th. IX.

Diductis ſic vitiorum cardinalibus tribus fontibus ex temperamenti varietate, diſpiciendum jam eſt an ingenii vires ſimiliter ex eodem fundamento depromi poſſint? Et certe res in aprico eſt. Conſpicimus nempe, aptisſimos ad ſtudia, ad res celerrime comprehendendas inveniendas & proferendas adeoque excellentiſſimi ingenii eſſe eos, qui ſanguinem ſubtilem ſpirituoſam & talem qui ſatis prompte & vegete circulatur, in corpore gerunt, utpote ii rerum ideas, quæ fundamentum ſcientiarum ſunt, facillime capiunt, rurſus inveniunt, easque combinare ſciunt. Tali vero ingenio carent, ſed judicio pollent melancholici, quibus ſanguinis motus per cerebrum tardior.

Hi enim pauciores ſed fixiores habent ideas, majori cura, patientia & induſtria eas invicem comparant & conferunt, in quo vera judicii ratio continetur. Non inepte inde a veteribus dictum: melancholicos eſſe ſapientiſſimos. Memoria vero abundant, parciori tamen judicio fruuntur ii, quos ſanguineos vel phlegmaticos dicimus. Gaudet enim memoria ſive retentio idearum temperato cerebro, i. e. temperato dulci roſcido ſucco imbuto, unde judicium quod in ſicco habitat, non tanto in gradu in ipſis obſervatur. Clariſſimum jam erit ex dictis cur melancholici magis diſpoſiti ſint ad eas diſciplinas quæ judicio, patientia & aſſiduitate egent v. gr. ad mathematicas ſcientias, philoſophiæ naturalis & medicinæ, theologiæ profundioris & myſticæ ſtudium, ad conſilia danda in bello & pace, jus adminiſtrandum. Patet porro ex dictis cur cholerici ad exercitia corporis facienda ad diſciplinas militares addiſcendas, ad diſputandum, refutandum, dubitationes proferendas, reformandas doctrinas, libros conficiendos ſint aptisſimi. Sanguinei ob memoriæ felicitatem varii generis linguas celerrime addiſcunt & ad genealogiæ, hiſtoriæ, geographiæ ſtudium, recitationem concionis, orationis valde ſunt idonei.

Th. X.

Non exiguus hujus doctrinæ uſus quoque eſt ipſa in politica ſive republica adminiſtranda. Prudenter enim ille princeps facit qui videlicet cameralibus negotiis & collegiis, quæ conſulendi, deliberandi, judicandi poteſtate inſtructa ſunt, præficit melancholicum; ad obeundas vero legationes, ad ducis militum munus, ad profeſſoris officium, ad oratorem longe magis quadrabit cholericus. Ad aulicam vero, politicam vitam, ad concionatorem, hiſto-

hiſtoriarum doctorem aptisſimi erunt ſanguinei. Phlegmatici ſanguinem ſeroſum agilitate deſtitutum poſſident, hinc ad ſtudia & ingenii virtutes atq; bonas artes plane ſunt inepti, unde tales homines ad militiam, ad ſervitia, ad operarias rudes artes ſunt adhibendi.

Th. XI.

Placet jam ulterius vitia & mores pravos & bonos ex dictis temperamentis recenſere. Obſervamus nempe melancholicos taciturnos, ſecretorum retentores, pertinaces tamen & ſuſpicioſos, moribus graves, vitam ſedentariam amantes, ſocialitatem fugientes, invidos, ſorditiem amantes, delicias reſpuentes. Cholerici ad alios fallendos, circumveniendos valde apti, ingenioſi, non facile ferunt ſuperiorem, ad ſeditionem, certamina, inimicitias promti ſunt, facile iraſcuntur, vindictæ cupidi, quem amant vehementer amant, quem odio habent, vehementi hunc proſequuntur. Sanguinei contra ad luxum, voluptates, ad magnificentiam, pecunias conſumendas valde promti, injuriarum oblivioſi, benigni, mites, affabiles, ſuaves, in converſatione inconſtantes, leves, petulantes, novarum rerum cupidi, arcanorum propalatores, potatores, luſores, veneri addicti, non ſuſpicioſi, facile fidunt. Phlegmatici ſubdoli, timidi, ſordidi, crudeles, ſuſpicioſi, honorum non amantes, humilis & abjecti animi.

Th. XII.

Perſpeximus hactenus mores & vitia, quatenus proveniunt ex ſanguinis motu celeriore, tardiore, moderato & imbecilliore. Verum enim vero cum in mechanicis non modo ad virtutem moventis ipſiusque modus gradum reſpiciendum ſit, ſed & ad mobile & ad mobilis materie magnitudinem, hinc etiam non inconſultum erit,

effectus circuli sanguinis, qui ab ejus copia vel ejus parvitate fit, in animo modificando describere. Nam uti longe alia est ratio aliusq; effectus istius motus, ubi mobilis major moles & copia est, quam ubi minor ejus quantitas: ita etiam in corpore redundat alia virtus in animum ex motu sanguinis copiosi, alia ex motu pauci, ideoque observamus, si cholericus sanguine abundat, omnes ejus animi actiones vehementiores impetusiores esse, quare majus robur, vigor, animositas, virtus, generositas, soliditas animo increscit, quæ omnia remittunt, si exilior sit sanguinis in venis copia. In melancholicis copiosus & crassior sanguis hærens in cerebri anfractuosis tubulis, majorem fixitatem idearum, speculationem de rebus profundiorem majoremque constantiam imo pertinaciam producet, ac si parcior ejus quantitas, tũc meticulositas timor, locum habet. Passiones quoq; longe magis in sanguineis crescunt, sub copia sanguinis quam sub ejus defectu, utpote hic facit timidos, minus fortes, fluctuantes, inconstantes.

TH. XIII.

Ulterius edocet experientia, sub mutatione ætatis, quæ mirifice alterat fibras corporis, quæ motus instrumentum sunt, varias mutationes non modo in corporibus, sed etiam ratione morum, inclinationum, virtutum, vitiorumq; contingere. Prima ætas ordinario multas actiones communes habet cum phlegmaticis & sanguineis. Pueri enim & adolescentes voluptatibus gaudent, cura sunt vacui, otio & somno indulgent, sunt incurii, inconsiderati, dulcibus delectantur, memoria gaudent. Ratio in procinctu est; partium quippe solidarum fibræ motrices, quæ fluida impellunt, laxiores & humidiores sunt, sanguis & serum roscidi, dulces, temperati & fluxiles sunt. In juve-

nili

nili & virili ætate crescit spirituum copia, humorum adest a-credo, fibræ musculorum strictiores, ficciores, sensibilioresque evadunt, unde majori robore pollent fluida impellendi. Qua de causa ambitio, animositas, ingenii vigor ad agendum promtitudo, audacia, superbia hac in ætate regnare solent. Senes vero ob fibrarum duritiem & immobilitatum spirituum & virium decrementum, humorum crassitiem, circuitum possident tardiorem, unde hi timidi, pertinaces, avari, vitam sedentariam diligunt, voluptatem spernunt, judicii robore abundant, somno carent.

TH. XIV.

At vero non tantum ætates, quæ magnam differentiam corpori inferunt, mutant hominum mores, verum etiam ipse aer, ipse victus diversus plane alios ingenerat animo mores & dissidentes propensiones, unde curiosa est observatio, ratione plagarum & climatum mundi non modo corpora, sed & penitius mores ac animos gentium mirifice inter se differre. Ad comprobandam hanc assertionem in medium placet adducere autoritates clarissimorum virorum. *Veget. l. 1. c. 2. prodidit: plagam cæli non tantum ad robur corporum sed animorum quoque plurimum valere.* Cui non absimile *Baldi JCti* dictum: *Ingenia hominum fieri deteriora vel meliora ex aeris dispositione.* Eo spectat *Curt. l. 8. Ingenia hominum ubique locorum situs format.* & *Polyb. l. 4. Ita natura comparatum est, ut cœlo habitationis consimiles evadamus.* Et *Aristot. Problem. 4. §. 14. Optima temperies aeris non corpori solum, verum etiam hominis intelligentiæ prodest, decessus autem omnes ut corporis ita etiam mentis temperamentum pervertunt. Seneca in consol. ad Helv. l. 1. c. 6. Ingenia hominum ad similitudinem cæli sunt formata.*

TH. XV.

TH. XV.

Aerem vero, qui ſub climatibus & plagis variat, tanta gaudere potentia ingenia corporaque immutandi, rationi admodum conveniens eſt. Aer enim ſapienter ſcribente *Hipp. lib. de flat.* §. *IV.* *Maximus eſt in omnibus, quæ corpori accidunt, & autor & dominus*, utpote ſpiritus ille eſt, quo vivimus & qui, ut *Hippoc.* ait, *ſenſum & motum præſtat membris & prudentiam cordi adminiſtrat, vid. lib. de morbo ſacro* §. *8.* Nam principium illud, quod movet artus & muſculos corporis, materiale non aliud quam fluidum illud aereo-æthereum elaſticum magnæ potentiæ eſt quo nullum animal carere poteſt. Qualis itaque ſolet eſſe aer, tales & ſpiritus corporis, tales & partium ſolidarum & conſequenter fluidarum motus. Aer purus, ſerenus, liquidus, temperatus temperatum ſanguinis efficit motum & temperaturam corpori conciliat. Aer nimis frigidus & conſtrictus condenſat humores, duriores efficit ſolidas partes, adeoque robuſta corpora gignit. Nimis ſubtilis rarefactus & calidus, nimium diſſipat humidum, exſiccat fibras, & corpora imbecilliora ſiccioraque reddit. Cælum turbidum, aer craſſus, humorum redundantiam impuritatem & motuum languorem cauſatur.

TH. XVI.

Ut autem hæc illuſtriora evadant, & melius ſtabiliatur noſtra ſententia, experientiam optimam veritatis parentem conſulere placet. Et primum illos populos conſiderabimus, qui in plagis ſibi oppoſitis, natura diſtinctiſſimis, habitant. Notum eſt ex phyſicis geographicis, cælum ſeptentrionaliū regionum eſſe frigidiſſimum, aerem valde rigidum & condenſatum, in plaga vero meridionali & juxta æquatorem aerem eſſe calidisſimum valde ſubtilem,

lem, rarefactum. Jam videbimus quomodo differant corpora & ingenia in diversis hisce plagis viventia. Audiamus autem *Vitruvium*, qui in hac re declaranda inprimis egregius fuit, hic *lib. 6. c. 1.* scribit: *sub septentrionibus nutriuntur gentes immanes corporibus, candidis coloribus, directo capillo & rufo, oculis cæsiis sanguine multo, quoniam ab humoris plenitudine cæliq; refrigerationibus sunt conformati. Qui autem sunt proximi ad axem meridianam (hyperbolice Zonam torridam vocant) subjectiq; solis cursui brevioribus corporibus colore fusco crispo capillo oculis nigris cruribus invalidis sanguine exiguo solis impetu perficiuntur.* Hæc de corporis dispositione & habitu. De animo idem adjicit, *In meridianis regionibus propter sangvinis exiguitatem timidiores nasci, tolerantiores vero ardoris febrium, quod illa corpora cum fervore sint nutrita.* Et interjectis nonnullis: *propter tenuitatem cæli meridianæ nationes ex acuto fervore mente expeditius celeriusq; moventur ad consiliorum cogitationes, septentrionales vero nationes infusa crasstitudine cœli propter obstantiam aeris humore refrigeratæ stupentes habent mentes.*

Th. XVII.

Recensemus vero inter septentrionales inprimis Suecos, Norwegos, Danos, Lithuanos, Livonos, Moscovitas, Anglos, Scotos. De hisce populis observamus, quod habeant corpora procera, obesa, robusta, coloris candidi, ossa magna, aër quippe frigidus constrictus externe corpora ambiens, impedit exhalationem humidi & calidi, in quo vita & nutritio consistit. Præterea strictiores efficiendo poros solida & dura membra reddit, compingendo invicem partes, unde robur & durities fibris accedit, pingvedo non dissipatur, sanguis colligitur, & succulenta fiunt corpora candidi coloris, qui frigiditatis signum est; nam nimius calor adurendo candorem extinguit.

TH. XIIX.

Propter ingens corporum robur ſanguinis copiam & vires unitas, fortes & animoſi ſunt hi populi, metus enim fit ex minori ſanguinis copia & ſpirituum. Egregia ſunt, quæ circa hanc rem annotat *Ariſtot. l.2. de part. c.IV.* ita ſcribens: *Quorum animalium ſanguis fibris multis & craſſis refertus illa animoſa & furibunda ſunt; ſolida vero omnia, quando calefacta ſunt, vehementiſſime calefaciunt, ex quo fit, ut tauri & apri animoſi iracundi furibundique ſint, ſanguis enim eorum fibris refertus eſt.* Robur corporis ſanguinis viriumq; copia animo etiam infundunt robur, fervorem & animoſitatem, unde non meliores milites dantur populis, qui habitant ſeptentrionem. Elegans locus eſt, quem *Bodinus* habet in *method. hiſt.* ita ſcribens: *Imperia verſus auſtrum propagata ſemper fuerunt, vix ab auſtro verſus ſeptentrionem. Sic Aſſyrii Chaldæos, Medi Aſſyrios, Græci Perſas, Parthi Græcos, Romani Pœnos, Gothi Romanos, Turcæ Arabes, Tartari Turcas fregerunt. At Romani ultra danubium progredi noluerunt. Galli ab Anglis ſæpe victi, Angli ab Scotis. Omitto Gothorum, Scytharum, Hunnorum incurſiones & infinitis ea res probari poteſt exemplis. Atq; illud eſt, quod Prophetæ toties ab aquilone bella minentur, quod intelligendum eſt de iis, qui a gradu 45 usq; ad 75 habitant. Cæteri qui ultra habitant, nimio frigiore peruruntur.* Addimus & hoc, quod horum populorum corpora aſpera & dura ad injurias aeris & tempeſtates non facile alterentur & hinc labores vigilias ſuſtinere diutius poſſint. Sunt etiam ingenia eorum immanſueta. Præclare *Seneca de ira lib. 2. c. 16. In frigora ſeptemtrionemq; vergentibus immanſueta ſunt ingenia ſuoq;, ut Poeta invuit, ſimillima cœlo.*

TH. XIX.

Præterea ſeptentrionales gentes præ auſtralibus & qui præcalidas regiones incolunt hoc habent peculiare,

quod

quod ſint fœcundiores, longæviores quoque. Notum eſt ex hiſtoricorum veterum monumentis, à ſeptemtrione verſus auſtrum colonias ubique factas & populos inde diſſeminatos. Fœcunditas ex ſanguinis laudabilis copia oritur, qui ſi præſens eſt, & ſuccum roſcidum ſeminalem abundantem ſuppeditat, & in matribus nutritium optimum ſuccum ſubminiſtrat, longævitas vero ex fibrarum robore, ſpirituum ac virium copia pendet. Obſervatione dignisſimum, quod *Bodinus l. 3. Theatri naturæ*, ſcribit: *in regionibus auſtralibus mulieres quadruplo numero ſuperare viros, in regionibus aquilonaribus virorum numerum aut ſuperare feminas aut illas æquare.* Ratio eſt, quia mares a robuſtioribus fœminæ ab imbecillioribus procreantur. Sic *Hercules* fertiliſſimus mares ſuſcepit 72, unam tantum fœminam. *Achabus* Rex Samariæ 72. quoque liberos virilis ſexus. *Gideon* Hebræorum Princeps filios 71, nullam omnino feminam procreavit.

Th. XX.

Notandum eſt, quod in ſeptentrione nati & educati non ita ſint malitioſi, quam auſtrales & calidarum regionum incolæ. Certe malitia in proceritate corporis minus moratur. Non male olim Cæſar Antonium & Dolabellam obeſiores minime ferebatur, Brutum vero & Caſſium, à quibus occiſus fuit, formidabat. Quo fit, ut pene ab omni memoria Scythæ, Germani, Scoti, Helvetii ad cuſtodiam Principum fuerint adhibiti. Rationem ſi quærimus, hæc dari poterit: Malitia perficitur multis ſubtiliſſimis inventionibus & artibus, ad quas texendas opus eſt ingenio, ingenium vero poſcit ſpiritus ſubtiliſſimos, quibus ob clementiam & rigiditatem aeris nationes hæ deſtituuntur, quicquid enim corporibus hic accedit, menti decedit. Nam paulo ſtupidiores & non valde ingenioſi

ſunt populi hi omnium conſenſu & experientia teſte præ auſtralibus ob ſpirituum & ſanguinis crasſitiem atq; humores aduſtos. Eleganter enim *Ariſtot. l. 2. de part. anim. c. 2.* dicit, *Sanguinem crasſiorem & calidiorem concurrere ad efficiendum robur, ſed non ad intelligentiam, tenuem vero obtinere vim pleniorem ſentiendi & intelligendi.*

Th. XXI.

Percurramus jam etiam auſtralium mores, qui ſicuti regiones, plane ſunt contrarii. Nam ſtatum & firmum manet hoc, cæli poſitionem corporibus habitum & ingenium indolemque dare. Per auſtrales vero intelligimus Afros, Barbaros, Arabes, Perſas, Ægypti populos, & qui ſub elevatione trigeſimi quinti gradus usque ad æquatorem habitant. Hæ gentes quoniam fruuntur cœlo tenui & ſubtiliſſimo calidisſimoque aere, ſanguinem valde acrem ſulphureum, aduſtum habent, ubi nimius ardor humidum roſcidum ex corpore diſſipat, & ſpirituoſas partes, quæ ſtabilimentum virium ſunt, conſumit. Eam obcauſam corpora minus carnoſa & obeſa ſunt, ſed parva, ſicca, macilenta, debilia, coloris fuſci oculis nigris, criſpo, duro & nigro capillo, oſſa habent exiliora, tenuiora, quare ob imbecillitatem corporum minus ad militiam apti & laboribus, injuriisque aeris ſuſtinendis idonei, bellicoſi & animoſi non ſunt, ſed timidi ob paucitatem ſanguinis & fibrarum, quibus vis eſt motrix, teneritudinem. *Lipſius in not. Senec.* ſcribit, *Hiſpanos, Gallos, Afros, Syriæq; populos, molles bello, antequã legio viſatur, cedunt opportuni ad iracundiã: & agedum illis corporibus & animis delicias, luxum, opus ignorantibus, da diſciplinam,* neceſſe erit nobis Romanos repetere.

Th. XXII.

Ulterius auſtrales populi minus ſunt fœcundi, quia calor excesſivus diſſipat rorem dulcem, quæ ſeminis materiam

riam conſtituit,& infantis nutritioni inſervit. Eam ob cauſam videmus, fœminas Indiæ, Africæ, Ægypti non ultra duos vel tres parere liberos, quod etiam in auſtraliore Hiſpaniæ parte accidit, ſalaces vero ſunt hi populi omnes unde mares etiam in Hiſpania 16. etiam anno, & 14. fœminæ conjugium ineunt,& vaga libidine mire agitantur, quæ ſalacitas fit ob acrimoniam lymphæ ſtimulantem; humores quippe ob æſtum prænimium acres & ſalſi fiunt; nec inepte ſalacitas à ſale derivatur. Olim ſacerdotes Ægyptii caſtiſſimi omni ſale abſtinebant & inſulſo pane utebantur. Venus etiam dicitur cum ſpuma nata.

Th. XXIII.

Deinceps auſtrales populi his moribus præditi. Sunt ad rem attenti, timidi, crudeles, triſtes, ſolitarii, molliciarum ſtudioſi, ſtupidi: ſanguis nempe nimio calore aduſtus craſſus fit & iners, & ſpiritibus diſſipatis motus fit tardior & imbecillior fluorum, unde fluit dictorum vitiorum origo. Sunt vero infidi, aſtuti, malitioſi inconſtantes ob ſpirituum nimiam tenuitatem & mobilitatem. *Liv. l.3.dec.l.5.* dicit: Afram gentem ad omnem auram ſpe mobili & infida mente exiſtere. Et *Virg. l.1. Æneid.* Tyrii, qui Afri ſunt, bilingues i e. fallaces vocantur, ut explicat *Serv.* ad verſ. illum:

Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilingues.

Græci dicuntur ingenio & facundia præſtantes, aſſentatores, leves, infideles, Cappadoces, Cilices, Cretenſes ſuopte ingenio fraudulenti & mendaces, in quorum notam Græcum illud eſt τρία κάππα κάκιστα, ac de Cretenſibus omni exceptione majorem habemus teſtem D. Paulum in ep. ad Tit. c. 1. Dixit quidam ex iis proprius ipſorum propheta: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri, quod ex Epimenide ſumtum eſt.

 Th. XXIV.

TH. XXIV.

Mediarum regionum incolæ & qui ſub Zona temperata vivunt, maxime ii, qui ſub elevatione poli gradus quinquageſimi tertii usque ad 42. degunt, & in Europa in primis Angli, Germani, Galli, Hiſpani, Itali, Græci, Hungari, Turcæ Europæi meliori ingenio fruuntur, & ſapientiores reliquis nationibus ſunt; temperatura enim caloris & frigoris optimum habitum corporis & ſanguinis efficit, & temperatus ſanguis ſapientiam etiam ipſo *Hippocratis* effato conciliat. Quare obſervamus, ſtudia & artes ſubtiliſſimasque diſciplinas non alibi excelſus floruiſſe, quam dicto in climate. Itali pictura, architectura, muſica præſtantiſſimi, Hiſpani profundæ ſpeculationis ſunt in moralibus & philoſophicis, Angli in Theologia morali, Metaphyſica & inventione artium mechanicarum, Galli præſtantiſſimi oratores ſunt, Politici, Anatomici & Chirurgi, Germani optimi, Chymici, Medici, JCti, mechanici, plurimas quippe inventiones ipſis debemus: ſuffecerit meminiſſe pulveris pyrii, typographiæ, tuborum opticorum, præſtantiſſimorum experimentorum phyſicorum, chymicorum, e. g. poſphori, vitri rubini, artis metallurgicæ & fuſoriæ, tormentorum bellicorum, medicamentorum optimorum. In Græcia olim ſapientiam habitaſſe notum eſt. Quapropter hæ regiones ob ritus humaniores, fœcunditatem ingenii ſemper protulerunt legislatores ſapientiſſimos, æquiſſimos judices, Philoſophos ſubtiliſſimos, principes mathematicos, diſſertiſſimos oratores, præſtantiſſimos Poëtas

TH. XXV.

Temperatæ quoque regiones ob cœli clementiam & aeris temperaturam diſponunt egregie ad virtutes, quas mediocritas & temperies ex communis Philoſophorum ſenten-

ſententia ſemper commendat. Quapropter Germani, Galli, Itali, Cumani mites, affabiles, boni & honeſti miſericordes & minus aliis crudeles ſunt. De Aſia ſcribit *Liv. l. 23. c. 34.* Aſia mitiſſimo cœlo, igitur & clementibus accolæ ſunt ingeniis. Et *Thevenot. l. 1. p. 84. itin.* Turcas non crudeles homines ſed mites, non avaros, ſed principi fideles, temperatos æſtimat. Italos inprimis Genuenſes & Lucenſes eſſe indolis ingenuæ modeſtos, humanos affabiles mites ingenio, ſubtiles, Germanos miſericordia & humanitate, candore, ingenio quoq; omnes fere nationes ſuperare quis ignorat?

TH. XXVI.

Tandem etiam diſcrimen obſervatur inter populos, qui ad orientem & occidentem habitant. In oriente aer ſubtilior ſiccior ſerenior, in occidente humidior, unde orientalium corpora ſicciora macilentiora ſenſibiliora; pinguiora & craſſiora occidentalium. Nam aer ſiccus & calidus acutiores reddit mentes, refrigeratus tardiores. Chinenſes ingenio acuto multis gentibus præferendos eſſe, illorum inventiones in opificiis mechanicis, abunde teſtantur, ob ingenium ſubtile magnos luſores & mercatores eſſe notum eſt. Circa occidentales & omnes eos, qui inſulas occidentales vel loca maritima colunt notandum, quod craſſiora corpora gerant, & ad rem nauticam, & naumachiam aptiſſimi ſint, teſtantibus id Suecis, Norwegis, Scotis, Anglis, Batavis, Portugallis, Gallis, inter hos vero omnes excellunt Batavi. Ratio nobis hæc videtur, quod cœlum humidius impreſſionem etiam animo faciat ad amorem maris & aquarum, ut lubentius fere ibi quam in terris habitent, unde nautica arte excellunt omnes. Ingenioſe *Flor. l. 2. c. IV.* ait, *Alpina corpora humenti cælo educata habent quiddam ſimile cum nivibus ſuis.* Videmus

demus nempe populos verſus orientem & meridiem plane inidoneos eſſe navigationibus, unde mari bellum gerere & claſſem navium inſtruere neſciunt. Robuſtiora occidentalium ſunt corpora, nutritio enim amat humidum & alimalia quoq; equi boves vaccæ ſunt longe grandiora & obeſiora, maximamq; copiam lactis fundunt, teſtantibus id butyro, caſeis Hollandicis, Suecicis, Anglicis, Friſiis, Cimbricis. Humorum vero in corpore abundantia ut obtundit mentis vires, ita hi populi ſtupidiores ſunt iis, qui verſus auſtrum & orientem habitant, quod etiam valet de animalibus. Conſtat enim equos Hiſpanorum, Turcarum, Arabum, Perſarum breviores quidem & macilentiores ſed longe celerioris activitatis eſſe Danicis, Friſiis, Cimbricis. Neq; climata tantum homines ſed ipſa quoq; animantia efficiunt eorumque actiones diſponunt.

Th. XXVII.

Maximam eſſe potentiam cœli & aeris in corpus, ſanguinem ejusq; motum adeoq; in mentes hominum, demonſtratum hactenus. Verum qvum non modo aer ſanguinis habitum & circulum diſponat, ſed & ipſe victus; hinc nullum dubium quin & hic ipſe in mentem, ut in corpus agat, nec levem mutationem ibi efficiat. Multum enim confert ad motum progreſſivum circularem qualis indoles & conditio fluidarum & mobilium partium, ſit, quæ materiam & nutrimentum à victu accipiunt. Victus enim durus ex induratis & ſalitis carnibus & piſcibus, fabis, piſis, pane groſſiore non alium niſi craſſum denſum viſcidum ſanguinem corpori ingenerat, unde oſſa ſolidiora craſſiora, fibræ duriores fiunt, ſed mens ſtupidior. Poteſt hinc dari ratio quare non modo ob aeris rigiditatem ſed & victum duriorem ſeptentrionales validiora corpora gerant, & hinc bellicoſiores ſint ipſis auſtralibus.

Th xxviii.

Th. XXVIII.

Eam ob caufam in Germania magna datur differentia hominum refpectu corporum & animorum. Confpicimus nempe Pomeranos, *Mecklenburgicos*, *Weftphalicos*, Brunfwicenfes, Marchicos, Haffos, Juliacenfes optimos effe Germaniæ milites, adeo ut a ducibus præ omnibus aliis æftimentur. Ratio in procinctu eft: fruuntur victu duriore, qui corpus firmum & robuftum reddit & laboribus aerisque injuriis aptum; nec luxui affueti funt, fed frugaliores, inde bello optime inferviunt. Addimus & hoc, quod fanguis ex hoc victu promanans copiofus & craffus fortes conftantes horum hominum animos efficiat. Ineptiores bello obfervantur Mifnici, Suevi, Auftriaci, Thuringi, Silefii, quia funt mollioribus tenerioribusq; cibis affueti, otioq; & fomno dediti, qualis victus effeminatum animum teneriusque corpus reddit: ex adverfo vero animadvertimus, hos omnes acutioris & fubtilioris ingenii effe præ Pomeranis, Weftphalis, Cimbris reliquisque.

Th. XXIX.

Ad fanguinis laudabilis copiam confert multum carnium recentium & jufculorum inde extractorum efus, qua de caufa Galli, qui carnes amant, fanguine abundatiffimi funt, unde V. S. optime tolerare poffunt. Sanguis hinc factus copiofus & fluxilis ingenium promtum facile alacre variegatum curis vacuum ad ftudia & artes aptum, mentem vero inconftantiorem fluxiliorem inque nonnullis leviorem reddit. Hifpani, Portugalli & Auftrales ob æftum majorem aduftiorem & calidum, cibosq; boni fucci, fovent fanguinem calidiorem, unde faftuofi, jactabundi, graves funt; quoniam vero ob nimiam falacitatem & venerem præmaturam otiumque imbecilla corpora reddunt, ad labores opificia, agriculturam & fœcunditatē inepti funt.

 Itali

Itali ob deliciosum, dulcem & aromaticum victum tenuemq; aerem molles sunt corpore, valde libidinosi, ingenio tamen acutissimi, bello inepti. Alpinarum regionum accolæ Helveti Tyrolenses, Pedemontani & qui Carniolã Carinthiã Styriamq; accolunt ob aerem frigidiorem simplicem victũ lacteam diætam & frugalitatem corpora robusta procera candidi coloris gerunt; hinc ad militiam & servitia quam ad studia aptiores sunt, & sanitatem vitamque diutius servant præ aliis, quoniam diuturna vita & optima valetudo frugalitatis, sobrietatis, temperiei, simplicis victus, quieti animi, nec non exercitationis corporis soboles esse solet. Angli & Scoti non adeo temperato benignoq; cœlo fruuntur, ob frequentem tamen carnium nec non vini generosi usum corporibus ingenio & moribꝰ discrepant plane ab aliis septentrionalibus gentibus; & secundum veteres ipsorum temperamentum dici poterit sanguineo-melancholicum, quod ad studia, opificia, meditationes, ad bellum gerendum, rem nauticam quoque præstantissimum; nam ob lautam diætam sanguinem copiosum & spirituosum generant, frigidior vero aer & humidior robur ingenerat fibris, sanguinemque densat & eam ob causam nationes hæ præ omnibus aliis peculiare quid habent; boni enim sunt milites, opifices, literatores. *Bodinus* scribit: *Gallos sæpe ab Anglis maximas clades accepisse & pene imperium amisisse & nunquam in Angliam nisi ab incolis accitos penetrare potuisse.* Et Anglicus Martialis canit:

Anglorum sensit virtutem Gallia semper
Ad Galli cantum non fugit iste Leo.

Et *Herodianus vocat illos, gentem bellicosissimam atq; avidissimam cædis l. 3. c. 14. §. 14.* Scoti quoniam tam delicato victui non assueti sunt, ut Angli, hinc uti vocant sunt melancholici in bello strenui & nunquam victi fa-

ctorum

ctorum non minus ac injuriarum tenaces, unde videre est, familias antiquissimas vadimonio mutuo ad difficultates redactas. De ingeniis exercitatissimis Scotorum judicium non erit arduum, qui Bellendenos, Cadanos, Barclajos, Burtanos, Ridæos, Sibaldos, Melinos, Lesleos, Magillos, Neperos & tot alios longe clarissimos musarum alumnos noverit: Buchananum certe nominasse suffecerit, qui solus etiam, si sterilis alias studiorum fuisset patria, illam divino ingenio illuminare potuisset. Asiaticis & Africanis est oryza, ex qua panem conficiunt, frequentissimus cibus, præterea carnibus leviter assatis & dulcibus fructibus utuntur, a spirituoso autem liquore omnes fere abstinent & cum nimius æstus dissipet spirituosos sanguinis partes reliquasque adurat, hinc timidi, subdoli, molles, ociosi, ingenio stupidi, bello inepti & ad servitia aptissimi prædicantur. Silesii, Hungari carne & boni succi alimentis utuntur & aere valde clementi: hinc sanguineorum mores æmulantur, & ad labores militiamq; non adeo idonei sunt.

Th. XXX.

Circa potum, quod ille ipse corpori & animo mutationem afferat, & nostram observationem inserere placet. Constat ex Geographicis à 43 usque ad 50 gradus elevationis poli in Europa vinum crescere optimum, reliqua loca vel propter nimium æstum vel frig. ad proferendas uvas earumque maturationem plane sunt inepta, exceptis Canariensibus insulis. Continentur vero sub dicto hoc districtu tota Hispania, Gallia, Italia, Germaniæ australior pars, Hungaria, Græcia, Notolia, Sicilia, Cyprus & totus Archipelagus, ubi mollissima vina soli & cæli indoles profert. Jam observamus, omnes hos populos qui vino utuntur, longe ingeniosiores esse reliquis omnibus. Nullibi enim

artes liberales & diſciplinarum ſtudia melius floruerunt quam dictis in locis. Vina enim fovent vires, pituitas extenuant, mordaces curas humanis mentibus infeſtas abſtergunt, vim animo reddunt, ſpiritualſcentiam ſanguinis promovent, ingeniumq; acuunt; unde non ineptè vinum poetarum equus dictus eſt: intelligendũ vero id eſt de moderato uſu, non de excesſivo. Nihil enim menti & rationi magis nocet & vitiorum diſpoſitionem ingenerat, quam ebrietas ex vino & ſpiritu vini: fiunt inde temerarii, fallaces, infidi, libidinoſi arcanorumq; proditores, & hanc rationem damus, cur ob potum vini & ſpiritus vini nimium Poloni, Hungari, Tranſylvani, Moſcovitæ nec Principibus, nec propinquis fidem ſervent & temeritate, arrogantia, fraudulentia Europæ cæteris nationibꝰ ſint ſuperiores. Turcæ & Perſæ quod non ament rixas & duella, quod nõ crudeles ſint, ſed fideles, honeſti, boni, non fraudulenti, maximam partem aquæ potui, ſimplici victui & quod à vino vel ſpiritu vini abſtineant, adſcribimus. Deteſtandus etiam mos eſt in locis ſeptentrioni ſubjectis, cerevifia, ſpir. vini & tabaco ſe inebriare. Nulla autem peſtis ingeniis noſtris majorq; ſtupiditas infertur, & ad vitia proclivitas, quam hoc more. Longæviores eſſe eos qui aqua ſubtili, & vino moderato utuntur, quam qui cerevifia & ſpiritu vini, certiſſimum eſt, nec eget ulla probatione. Primævi homines ante diluvium præter aquam nihil aliud bibebant & ad extremam ſenectutem ſani robuſtique degebant. Brachmanes longævi erant, quia abſtinebant carnibus & vino. De Indicis eorumque adverſus voluptatem variis exercitiis ſeu Gymnoſophiſtis *Clem. Alexand.* prodidit, non ſolum à vino aliisq; cibis delicatioribus eos abſtinuiſſe ſed prorſus, quo omnis voluptatis vim plane infringerent, frequentiſſima jejunia interpoſuiſſe. Voluptati enim

enim per temperantiam optime obviam itur, hinc *Pythagoras* ſimpliciſſimum victum diſcipulis ſuis commendabat. In hoc omnium carnium eſum fuiſſe prohibitum. *Alexis* apud *Athen. Strabo, Plutarchus, Origines, Hieronymus* aliique tradunt.

TH. XXXI.

Cum itaque tanta ſit vis aeris, alimentorum ſolidorum & fluidorum in corpora ingeniaque hominum, facile exinde diſcimus, bonam diætam, convenientem rerum non naturalium imo medicamentorum uſum, ingenii etiam vim mutare poſſe. Rectiſſime concludit *Hippocrat. l. de Diæta 1. §. 32. & ſane hoc faciens h. e. tali diæta & medicamentis utens, ſanior & ſapientior anima fuerit.* Et ibid. *Sect. 36. §. 33. Poteſtq; ex diæta & melior & deterior anima fieri.* Pulcra ſunt, quæ ſcribit in hanc rem *Carteſius diſſ. de methodo §. 6. Animus adeo a temperamento & organorum corporis diſpoſitione pendet, ut ſi ratio aliqua poſſit inveniri, quæ homines ſapientiores & ingenioſiores reddat, quam hactenus fuerunt, credo illam in medicina quæri debere.*

TH. XXXII.

Ex dictis & adductis hactenus illud concludendum eſſe arbitror, primo quod animi mores, ingenii vires, propenſiones ad vitia & virtutes utique optima ratione ex ſtatu ſanguinis, prout differt, temperie mixtione & motu, deduci & explicari poſſe, adeoque ad hominum affectus exponendos opus eſſe doctrina phyſica medica de natura humana. Secundo diſcimus ex ſuperioribus, quod veterum explicatio de temperamentis, dum ea diſtinguunt in ſanguineum, phlegmaticum, melancholicum, cholericum & ex quatuor humorum vel elementorum mixtione ea deducunt, nullius ſit momenti neque ſufficientem, ſed naturæ humanæ diverſitates ex circulo ſanguinis com-

modisſime exponendæ ſint, qui circulus prout differt reſpectu ſanguinis ut rei mobilis, reſpectu virium motricium ſeu ſpirituum, reſpectu vaſorum quæ viæ ſunt motus, reſpectu fibrarum, quæ inſtrumenta ſunt motus, ſit ille vel celer vel tardus, vel temperatus, vel magnus aut parvus, debilis vel vehemens & pro differentia hujus motus differentia inclinationum & morum animo ingeneratur. Tertio ex præcedentibus etiam clarum eſt, res externas corporeas non paſſive ſe tantum gerere reſpectu animæ nec mere ſub imperio ejus eſſe: ſed cauſas valde activas exiſtere, quæ mirifice ex ſe & ſua natura & neceſſitate quadam alterare non modo corporis ſed & animi habitum poſſint, unde exqviſita rerum corporearum phyſica & mechanica ſcientia non modo ad medicinam rationalem, ſed & philoſophiam moralem ſaniorem ſumme eſt neceſſaria, adeo ut medicus hac deſtitutus pure empiricus voce bono ſenſu accepta maneat. Quarto: perperam agunt, qui exiſtimant, circuli ſanguinis cognitionem ad explicandos mores hominum eſſe ſufficientem & tantum in conjectandis hominum affectibus ad temperamentum reſpiciendum eſſe. Nam utut non negemus, naturalium propenſionum fundamentum in hac re conſiſtere, attamen cum & educationis, conſuetudinis inſtitutionis nec non diſpoſitionis hæreditariæ magna ſit in propenſionibus corrigendis vis; hinc optime ille facit, qui deditus eſt ſtudio ſapientiſſimæ doctrinæ moralis, quæ animũ hominis cognoſcere docet, ut ſimul ad dictas res attendat & hæc invicem probe conferat; alias in prædicendo & conjiciendo mirum quantum decipietur.

Th. XXXII.

Perſpeximus hactenus fundamentum morum in circulo ſanguinis ejusque motu poſitum eſſe, jam inſtituti ratio

tio exigit ut brevisſime etiam inſinuemus, qua ratione circulos humorũ diverſ9 diſponat etiam ad ipſos morbos. Et ut exordiamur a cholericis ſeu iis, qui circulum ſanguinis celerem & vehementem habent, conſtat obſervatione practica, quod ad morbos ſimilis indolis, nempe cum impetu junctos inclinent, v. gr. ad tertianas continuas intermittentes? febres ardentes bilioſas & cholericas, deinde ad inflammationem, pleuritidem, phrenitidem, eryſipelata, anginam, ophtalmiam, hæmorrhagias narium, hæmoptyſin & inde propullulantem phthiſin, hecticam, inflammationem hepatis, ventriculi, inteſtinorum? vomitum diarrhœas, colicam bilioſam, purpuram, arthriditem vagam, cephalalgiam acutam. Et quoniam in ætate juvenili & virili, item in regionibus præcalidis & auſtralibus, nec non a victu calido & aromatico, vini potu ſimilis motus celer nempe, ſanguine injungitur, hinc etiam fit, ut tam ætas juvenilis & virilis quam præcalidum clima & victus ſimilis ad eosdem morbos corpora diſponat.

TH. XXXIII.

Melancholici, in quibus ſanguis craſſus difficulter circulatur, propendent ad morbos chronicos, qui a tali cauſa foventur, nempe tardiori ſanguinis per caput viſcera & abdomen progreſſu; ad malum hypochondriacum, obſtructiones hepatis & lienis, glandularum viſcerum obturationes, ſcorbutum, ulcera, alvi adſtrictionem, calculum, podagram fixam & nodoſam, melancholicam, hæmorrhoides cæcas & ſuppreſſas, hemicraniam, icterum nigrum, ſiccam ſcabiem, herpetem, pathemata hyſterica, ſpaſmodica diſpoſiti ſunt, & iisdem quoque morbis afficiuntur ſeptentrionalium regionum incolæ atque provectioris ætatis, nec non qui victu duro craſſoq; utuntur, acidisque delectantur.

Th. XXXIV.

Sanguinei ob temperatum ſanguinis motum, victum laudabiliorem, ſedentariam vitam variasque voluptates colligunt ſibi exceſſivam ſanguinis copiam, quæ non ſufficienter moveri poteſt præſertim cum præditi ſint utplurimum habitu corporis laxiore ſpongioſiore, vaſorum multitudine exilitate atq; fibrarum muſculoſarum laxitate, hinc ſanguinis ſtagnationes fiunt in illis, incurrunt inde inflammationes nempe ophthalmiam, pleuritidem, nephritidem, peripnevmoniam, empyemata, abſceſſus, apoſtemata, narium hæmorrhagiam, phthiſin, doleres lumborum, fluxum hæmorrhoidalem, dolores ex calculo articulorum, cephalalgias, odontalgias, otalgias ſcabiem humidam, febres ſanguineas ſynochas apoplexiam & aſthama. Et conſimiles quoque affectus conſpiciuntur in iis, qui laute & intemperantius vivunt, temperatasq; regiones incolunt.

Th. XXXV.

Phlegmatici, quorum ſanguinis motus, debilis, languidus & quib9 ſerũ magis quam ſanguis in venis cuſtoditur ad catharros, rhevmatiſmos, coryzam, alvi fluxum, ἀπεψίαν, paſſionem colicam, ſphacelum, cachexiam, anaſarceam, hydropem aſcitem, febres quotidianas, catharrales, putridas, verminales, petechiales, animi deliquia, apoplexiam pituitioſam, paralyſin, glandularum tumores; defluxiones ſeroſas, epiphoram, & fluxiones oculorum, genitalium putredinem, gonorræham, fluorem album valde ſunt proclives. Correſpondet hic ætas puerilis, aer valde humidus, cælum denſum craſſum, vaporibus repletum, tempeſtas diuturna humida & otioſa vita.

Th. XXXVI.

Clariſſime perſpicimus ex dictis, morborum diſpoſitionem atque fundamentum petendum eſſe ex hominis

natura

natura vel temperamento ſeu rectius mechaniſmo corporis ſive clarius ex circulo ſanguinis. Verum enim vero reponere quis poſſet, quod plures dentur homines, qui tali temperamento præditi ſint, & raro tamen quis inveniatur, qui tali malo corripiatur. Cui dubio reſpondemus, quod temperamenta quidem diſponant ad morbos hos, exinde tamen minime ſequi, ut cauſæ ſint proxime, quas preſſo pede ſequi debent effectus. Una vero cauſa remota, quæ diſponit corpus, non ſufficit, ſed plures ſimul conſpirent neceſſe eſt in eundem effectum. Quapropter ſi quis cholericus conſtitutus ſit in ætate puerili, non incurrit hos morbos, ſi quis fuerit in ætate juvenili, non utitur vero aere calido & à cibis calidis abſtinet, neque tum incurret morbos dicti temperamenti, quodſi vero dicto temperamento clima calidum, æſtus, ætas juvenilis calidorumque uſus aſſociantur, tunc non evitabit morbos, qui adſcribi ſolent huic temperamento.

Th. XXXVII.

Poſtremo ex omnibus quæ attulimus, clariſſimum jam erit, differre quoque pro natura locorum, temperamentorum victus genera medicinæ & aliud opus eſſe in nimia ſanguinis copia in ejus motu præcipiti & vehementi, in tardo & debili & aliud in Gallia, aliud in Svecia, aliud in Germania. Aliter modo medicina tractandi ſunt, qui duro & craſſo cibo, aliter, qui lautiore victu fruuntur: unde patet, eos qui medicinam univerſalem crepant, non intelligere naturã artis noſtræ, ſed inter ignorantes & deceptores numerandos, utpote in eo artis & ſcientiæ noſtræ indoles poſita eſt ut diſtinguamus naturas hominum, morborum cauſas, re-

mediorum vires & pro horum differentia prudenter ordinemus & dirigamus eorum uſum, plura de hac materia alia vice Deo largiente vires exſpectari poſſunt.

S. D. G.

Præclariſſimo Dn. THOMAE KENNEDY, Scoto Britanno, S. P. D.

JO. SAMUEL STRYKIUS.

ITa ergo ius fasque poſtulabat, ut honores dudum promeriti, tandem Tibi ſolemni ritu & cum gratulationibus debitis conferrentur. Scilicet non ſatis Tibi erat genus trahere ex illuſtri celebrique inter Britannos ſtemmate, oportet enim hominem ingenuum non aliorum radiis coruſcare, ſed propria virtute oſtendere ſe non indignum eſſe & degenerem magnorum parentum & proauorum filium. Hoc cum animum Tuum ſtimularet, noluiſti in patriis finibus ſubſiſtere, ſed exteros etiam viſitare, & quicquid ſapientiæ & eruditionis habet cultior orbis, peregrinando per varia Regna & prouincias, ipſe oculis perluſtrare & in penum colligere. Laudo propoſitum, & cum nunc Tibi honores publice conferantur, gratulor Tibi ex animo, de tam felici ſtudiorum Tuorum ſucceſſu. Faxit Deus, ut hoc induſtriæ Tuæ præmium ſit procemium maiorum adhuc dignitatum in ipſa patria impetrandarum, omniaque Tibi cedant feliciter! Dabam in Regia Fridericiana menſe Junio.

CLARIS-

CLARISSIMO DN. KENNEDY,

Nobili Scoto,

PRÆSES.

SApientiſſime ſcribit Celſus in præfatione: Verum eſt ad ipſam curandi rationem nihil plus conferre quam experientiam. Itaq; naturæ rerum contemplatio, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinæ reddit. *Utpote non negandum, obſervationem attentam rerum & effectuum circa corpus humanum animam eſſe imo caput praxeos medicæ; ſi tamen abſq; comitatu rationis & demonſtrationis ſcientificæ eſt, certitudinis omnis expers exiſtit. Medicum enim Philoſophum* Hippocrates *deſiderat, & philoſophiæ ſororem medicinã non ſine ratione dixerunt veteres, qui σοφὲς vocarunt medicos. Et olim ſemper ſapientiæ pars habita eſt medicina. Nam miſer eſt ille medicus, qui non novit prudenter de doctrinis dubitare, res diſtinctas ſeparare, & concluſiones ex claris atq; perſpicuis principiis apte derivare. Miſer eſt ille medicus, qui non eſt phyſicus, & qui non effectuum, quos activiſſimæ res naturales corpori humano adferunt, rationes ex mechanicis anatomicis chymicis principiis ſolidas reddere novit. Felix ille medicus, qui hominum adfectus atq; propenſiones ex corporis habitu ſanguinisque indole perſpicere & ſuos proprios adfectus noſſe, & ratione atq; diæta temperare atq; corrigere ſcit. Felix ille etiam eſt, qui prudentia utitur in rebus gerendis, in converſatione cum tot diſſidentibus hominum ingeniis. Falluntur itaq; illi vehementer, qui perfecti medici perſvaſionem ſibi imbiberunt, quando in academiis praxeos præcepta tantum addidicerunt ad lucrum faciendum. ii vitam politicam poſtmodum ingredientes, ſpe & fortuna ſua mirum in modum fruſtrantur. Tu,* Nobiliſſime Scote, *aliter rem tractaſti; non voluiſti cruda ſtudia*

in forum medicum propellere, sed prius elegantiores literas & philosophiæ præcepta magna cũ ardore atq; studio agitasti. Neq; contentus tantum iis, quæ domi sunt, multas peregrinas nationes & gentes visitasti, adeo ut doctrinas, & mores diversarum gentium cognoscere allaboraveris. Per tres ferme annos integros hic commoratus es, & vehementer nobis probasti ingenium tuum satis acutum atq; sagax. Spectatissima quoq; nobis fuit tua indoles candoris, constantiæ, & gratitudinis laude conspicua, quas virtutes in omnibus maxime auditoribus desideramus atq; permagni facimus, unde etiam promeruisti laudatissimorum virorum favorem. Tu purus & vacuus a præjudiciis prudenti cum dubitatione atque propria veri inquisitione dissidentes etiam opiniones in explicanda doctrina medica percepisti, quod selectorum tantum ingenioram proprium est. Assidua & strenua diligentia res tam curiosas quam utiles spectasti, & omnia ea, quæ a genuino artis filio exquiri possunt perfecisti, unde etiam majori cum laude atq; approbatione capis honores, quos, plures nimis præcipitanter ambiunt atq; capessunt. Hi ut tibi cedant in emolumentum saluberrimum, reipublicæ commodum atq; salutem, Deum ter optimum maximum ceu omnis boni largitorem enixe precamur.

GEORGIUS ERNESTUS STAHL, D. P. P.

NOBILISSIMO DN. CANDIDATO

S. P. D.

QUantum commodi è prudente conversatione atque commercio cum peregrinis gentibus nanciscantur diversorum populorum Viri, uti neminem latet, ita non ultima est laus, & decus sane non postremum, si quantum

utili-

utilitatis ab hoc convictu cum exteris sibi ipsis acquirunt, tantum etiam decoris sibi inter illos concilient & acquirant, honesta & ingenia vivendi ratione. Certe enim verax & infucatum testimonium, etiam procul à patria (ubi alias minus noto esse liceat, & ubi simulatæ virtuti nulla sit spes affectandæ mercedis,) exhibitæ bonæ indolis & exercitæ sinceræ virtutis, ubivis gentium non magis bonam existimationem, quam applausum atque benevolentiam promeretur. Sane vero Tu Nobiliss. Dn. Candidate decenter hoc negotio functus es, qui patria digressus, multorum mores hominum cognoscere, & urbes visere non solum cordi habuisti; sed etiam utilitati Tuæ, prudentiæ & eruditionis farraginem inter exteros conquirere, vigili studio connixus es. Ut de Te confidenter judicem, quod etiam alibi locorum non magis utilitati tuæ invigilare, quam virtutem colere, & bonæ famæ atque existimationi studere, antiquissimum habueris, impetravit à me Tua, jam tertium annum, apud Nos servata vitæ ratio; ubi cum indefessa assiduitate, studium cui animum applicuisti Medicum, digne excoluisti, junxisti consortium cum honestis Viris, & erga tales ingenua modestia talem Te gessisti, ut Tibi, studiis tuis, imo honori tuo, animis ex officiis favere non potuerint negligere. Assecutus ita es, una cum bona existimatione etiam laude dignissimam in medica arte eruditionem, atque tam judicandi quam agendi dexteritatem. Quarum verum intuitu, cum animum adjeceris ad Praxin ipsam exercendam, eoque nomine Jura, Privilegia & Honores, huic proposito viam planiorem sternentes, & legitime petieris, & ex merito impetraveris, non possum, quin Tibi gratuler, & macte esse virtute jubeam. Perge, & Arti, & Virtuti, gnaviter operari, ante

omnia

omnia vero rebus gerendis Pietatem adhibere & Benedictionis divinæ præſidium aſſidue invocare: ita nunquam fiet, quin felicitate, honore, honeſtis vitæ ſubſidiis, conſtanti animi tranquillitate, & inconcuſſa αὐταρκείᾳ, potiaris, imo fruaris. Opto ex animo, ἐυπράττειν καὶ ἐυχαίρειν.
Dabam è Muſæo d. 16. Junii MDCCV.

VIRO
SUMME REVERENDO ATQUE MAGNIFICO
DN. DANIELI ERNESTO JABLONSKI,

Sacræ Regiæ in Prussia Maiestati Concionatori Aulico, a Sacris Ecclesiarum unitarum fratrum Bohemiæ per majorem Poloniam & Prussiam Seniori.

FELICITATEM.

DUo requisita, quæ maxime mortalium rationes collustrant, conspicuasque reddunt, sunt prudentia & doctrina, prius benignæ naturæ donum naturale audit, posterius adventitium diligentiæ propriæ debetur, natura alias optima sine doctrina in tenebris versaretur: Tertium requisitum, quod priora perficit, summumque culmen attingere facit, est pietas: Hæc omnia in Viro maxime reverendo adeo conspicua, ut optimum Regum, donum de cælo collatum donum in Protestantium solatium Te eligere præ multis inducerent, ut præesses non solum ecclesiæ, sed quod magis, ipsius Principis instructioni, a quo felicitas cum status tum Ecclesiæ maxime dependet, doctrina ergo profunda & multiplex, non solum in sacris, quod proprii fori est, sed in physicis, mathematicis, politicis, hujus disputationis inauguralis de Temperamentis & moribus gentium optimum reddidit judicem. Ignoscas ergo quod

quod ego in ultimis Europæ partibus degens, hic ad celebrem Academiam Fridericianam filo providentiæ ductus, hæc ſchediaſma Tuo Nomini, tanquam grati animi monumentum humiliter dedicarem, quum multis nominibus me Tibi obſtrictum fateor, quum honorificis literis ad Celeberrimum Dn. Hoffmannum Præſidem me inſtruxeras, qui me ineffabili favore, multisq; beneficiis ad hunc usque diem Tui gratia dignatus eſt. Accedit quoque amor patriæ, quum ſancta providentia ita diſponente, quod uxor Viri Reverendiſſimi originem ducat ex honorabili familia Scotorum nomine Alexander inſignita, vix duobus milliaribus diſtante ab illo loco, ubi ipſe natus fui, ex qva nobili familia prognati ſunt varii, & doctrina, militia, pietateq; conſpicui. Conſervat Supremū Numen Virum ſumme Reverendum in longævos annos, Regi fidelisſimum ſubditum, Eccleſiæ utilisſimum organon, Familiæ & patriæ decus, meq; humiliter commendans favori, ſemperque honori ducens, quod ſim

SUMME REVENDE VIR

obſequentiſſimus cliens

THOMAS KENNEDY.